

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 14 juli 1914 kl. 9 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i syfte att allmänna val, särskilt till andra kammaren, må förrättas å vardagar.

Närvarande: herrar Edén, Clason, Bellinder, K. J. Ekman, von Geijer, Kjellén, Stadener, Olof Olsson, von Mentzer, August Ljunggren, Gullberg, Persson från Malmö,* Lindqvist i Stockholm, Ericsson i Vallsta, Räf,* Leander, Lundström från Göteborg,* Jönsson i Slätåker, Hallén* och Karlsson i Mo.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 41, har herr *Räf* hemställt, »att riksdagen behagade besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes ur såväl synpunkten av söndagens religiösa helgd och ställning såsom vilodag som ock i samvetsfrihetens intresse låta utredning verkställas i syfte att särskilt valen till andra kammaren må förrättas på vardagar, vilka för sådant ändamål, i den mån det erfordras, böra göras arbetsfria, samt för riksdagen framlägga de förslag, som kunna befinnas därför erforderliga».

Till stöd för sitt förslag har motionären anfört följande:

»Uti ett av ärkebiskop Ekman, prins Bernadotte, general Rappe, lektor Waldenström m. fl. representanter på olika kristliga intressen och föreningar undertecknat upprop, dagtecknat »i juni 1912», ställdes »en allvarlig och varm vädjan till alla, som inse söndagshelgdens och söndagsvilans betydelse att genom instämmande» i en samma upprop åtföljande till Konungen ställd underdånig petition »avgiva en bestämd meningsyttring i denna behjärtansvärda fråga». I uppropet heter det vidare, att »anslutning till petitionen kan ske såväl från stämmor och möten av olika slag

Bihäng till senare riksdagens protokoll 1914. 5 saml. 8 häft. (Nr 11).

som ock från enskilda personer» samt att »de underskrivna petitionslistorna torde före den 1 oktober insändas till» i uppropet angivna adresser.

Oaktat tiden för petitionslistornas kringsändande och undertecknande sålunda var jämförelsevis kort, blev petitionen likväl undertecknad av icke mindre än 80,717 till myndig ålder komna svenska män och kvinnor. Dessutom uppgick deras antal, som å möten eller kyrko- och skolråds-sammanträden beslutade uttala anslutning till petitionen, till 69,150 personer. I ett stort antal fall har de beslutandes numerär dock icke angivits. Samtliga möten, som anslutit sig, äro till antalet 407. Bland dessa kunna särskilt framhållas den elfte Allmänna svensk-lutherska prästkonferensen, Göteborgs stifts prästerskap, Kyrkliga stiftsmötet i Karlstad, Svenska bibelsällskapet, Allmänna svenska prästföreningen samt Allmänna svenska prästföreningens sociala utskott, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Svenska missionsförbundet, Uppsala kristliga studentförbund, Göteborgs kristliga studentförbund, Förbundet mellan Sveriges kristliga föreningar av unge män, Kristliga föreningen av unga kvinnor, Svenska folkskolans vänner, De ungas förbund för kristligt arbete m. fl.

Denna underdåniga petition överlämnades av en därtill utsedd deputation till Kungl. Maj:t den 25 februari 1913.»

Då petitionen icke, såvitt motionären kunnat finna, föranlett någon åtgärd, har motionären för riksdagen framlagt förevarande förslag, som han förklarar sig anse beröra en sak av den största vikt för vår nation.

Vid 1912 års riksdag väcktes av samma motionär, som framlagt det nu förevarande förslaget, en motion (nr 7 i andra kammaren) i syfte att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, »att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till sådan lagändring, som icke tillåter att ordinarie val till riksdagens andra kammare förrättas å sön- eller helgdag.» Såsom skäl för sitt förslag framhöll motionären bland annat, hurusom den i lagen givna möjligheten att utsätta andra kammarvalen till sön- eller helgdag, varav Konungens befallningshavande i regel använde sig, komme att leda till en pliktkollision för mången medborgare, som å ena sidan visserligen ansåge sig förpliktad att delta i valet, men å andra sidan också kände sig »av sitt samvete förpliktad att helga vilodagen». Motionären höll också före, att, som de ordinarie valen till andra kammaren förrättas i september månad, några betänkligheter icke behövde hysas emot valens förrättande å vardag, enär nämnda månad »icke kunde räknas till de mest brådskande vare sig för lantbruk eller industri».

Motionen blev av båda kamrarna i överensstämmelse med konstitutionsutskottets hemställen avslagen. I sitt utlåtande över motionen yttrade utskottet bland annat följande: »Om också, såsom den föreliggande motionen giver vid handen, valmän finnas, vilka hysa religiösa betänkligheter mot deltagande i ett å sådan dag anordnat val, kan det ej förnekas, att det måste ligga i det stora flertalet valmäns intresse, att tillfälle beredes dem att få utöva sin ifrågavarande valrätt å allmänt erkänt arbetsfri dag, som, så länge vi icke äga någon motsvarighet till de i England förekommande arbetsfria vardagarna (de s. k. bankholidays), måste bliva en sön- eller helgdag.» Emot utskottets utlåtande reserverade sig två utskottsledamöter, som inom utskottet yrkat, »att utskottet måtte i anledning av den förevarande motionen föreslå, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och på vad sätt för ordinarie riksdagsmannaval till andra kammaren må kunna i vårt land införas arbetsfria söckendagar, motsvarande de engelska s. k. bankholidays».

Vid årets januaririksdag väcktes av samma motionär på nytt en motion uti ifrågavarande ämne, vari motionären med samma motivering, som i den förevarande motionen gjorde ett med densamma överensstämmande yrkande, dock med den förändring, att motionärens hemställen jämväl avsåg landstingsmannavalen. Över nämnda motion hann konstitutionsutskottet emellertid icke före riksdagens upplösning avgiva yttrande.

I sammanhang härmed må erinras, att första kammaren vid 1913 års riksdag, i samband med då framlagda förslag till ändringar i kommunallagarna utan votering bifallit ett yrkande om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning rörande möjligheten och lämpligheten av de ordinarie kommunalstämmornas utsättande till arbetsfria vardagar.

Det är utan gensägelse ett berättigat önskemål, att staten, i den mån den ger den enskilde medborgaren rättighet att deltaga i allmänna angelägenheter, även må sörja därför, att utövandet av dessa rättigheter icke förhindras. Detta krav har även vunnit beaktande av såväl regering som riksdag. Emellertid har det visat sig förenat med svårigheter att alltid vinna en praktisk lösning, som är tillfredsställande för alla de olika intressen, vartill hänsyn bör tagas. Givet är, att därvid hänsynen till de breda lager av vårt folk, för vilka arbetet försvårar eller understundom omöjliggör ett användande av vardagen till allmänna medborgerliga uppgifter, måste spela en synnerligen viktig roll. Detta förhållande har bidragit därtill, att utvecklingen gått i den riktning, att sön- och helgdagar alltmer tagits i anspråk för allmänna angelägenheter. Häremot måste dock

*Utskottets
yttrande.*

från andra synpunkter berättigade betänkligheter hysas. En dylik användning av söndagen inkräktar på sabbatsvilan, vars gagn och behövlighet i såväl andligt som kroppsligt avseende äro allmänt erkända. I detta hänseende vill utskottet först erinra därom, att den allmänna lagstiftningen i flera avseenden — t. ex. riksdagsordningen § 2, strafflagen kap. 7 § 3 samt bestämmelserna om rättegångssammanträden och fatalietider i processlagstiftningen — bereda rättsligt skydd för söndagshelgd och söndagsvila. Riksdagen har också i särskilda skrivelser av den 27 april 1901 och den 29 mars 1910 betonat vikten av söndagsvila inom olika offentliga och enskilda verksamhetsområden. Det är ock för många medborgare i religiöst avseende sårande, att vilodagen alltmer måste användas för uppgifter, som enligt deras uppfattning äro främmande för vilodagens egentliga ändamål. Denna åskådning, som hyses av en betydande del av vårt folk, synes utskottet böra såvitt möjligt respekteras. Härtill kommer, att, därest hänsyn ej toges till en dylik åskådning, syftet med söndagens användning till offentliga uppgifter kanske snarare motverkas än befrämjas. Faran härav har också insetts av lagstiftarne. Utskottet erinrar i sådant hänseende om föredragande departementschefens yttrande till det statsrådsprotokoll, som var bifogat Kungl. Maj:ts proposition nr 185 vid sistlidet års riksdag. Rörande frågan om införande av en ovillkorlig föreskrift därom, att de ordinarie kommunalstämmorna skulle hållas å sön- eller helgdagar anförde departementschefen följande: »Emellertid måste beaktas, att hänsyn härvidlag bör tagas till deras åsikter, som finna det mindre tillbörligt eller stötande att under söndag deltaga i kommunalstämma och att, där den allmänna åskådningen är sådan, en föreskrift av nyss antydd beskaffenhet kunde komma att verka motsatsen till vad som åsyftas eller ett allmänt deltagande i kommunens angelägenheter. Jag anser mig därför i förevarande hänseende icke böra föreslå, att man går längre, än att åt de röstberättigade inom kommunerna må överlämnas att själva bestämma, huruvida de ordinarie stämmorna skola hållas å sön- och helgdagar eller icke.» Enligt 17 § av förordningen om kommunalstyrelse på landet, sådan densamma lyder efter 1913 års lagändring, hava de kommunalt röstberättigade också fått befogenhet att besluta därom. Enligt en statistisk redogörelse som kommit utskottet tillhanda, och varav utdrag här meddelas såsom bilaga, har det vid kommunernas beslut i denna fråga visat sig, att ett övervägande antal kommuner härvid föredragit söckendagar framför söndagar.

För den föreliggande frågan hava även tillkomsten av gällande bestämmelser om landstingsmannaval intresse. År 1912 föreslog Kungl. Maj:t valens förläggande till söndag, men konstitutionsutskottet avstyrkte

nämnda förslag av hänsyn till den del av vårt lands befolkning, som hyste religiösa betänkligheter mot politiska och kommunala ärendens handläggning på söndagar, och föreslog i stället valens utsättande till Maria Bebdålsedag, vilken dag icke vore att betrakta som en större helgdag. Frågan föll vid 1912 års riksdag. I den förutnämnda kungl. propositionen vid sistlidet års riksdag hade konstitutionsutskottets förslag från år 1912 upptagits. Emellertid väcktes motion därom, att valen skulle kunna förrättas jämväl å annan dag, där så funnes lämpligt. Av motiveringen till nämnda motion framgår, att densamma väckts av omtanke för de medborgare, för vilka en ovillkorlig föreskrift om valens utsättande till Maria Bebdålsedag av religiösa skäl skulle verka stötande. I det förslag, som av riksdagen slutligen antogs, bestämdes också, att valet kunde av ordinarie decemberstämman året innan val äger rum utsättas till annan dag, därest två tredjedelar av de i omröstningen deltagande så besluta.

I fråga om valen till riksdagens andra kammare äga de röstberättigade icke någon möjlighet att på liknande sätt inverka på beslutet om valdagens fastställande, utan tillkommer som bekant beslutanderätten härvid Konungens befallningshavande, som vanligen pläga utsätta valen till söndag. Utskottet kan icke anse ett dylikt förhållande tillfredsställande. Då lagstiftarne ansett, att hänsyn bör tagas till den åskådning, varom här är fråga, när det gäller landstingsmannaval eller ordinarie kommunalstämmor, synes det utskottet, att konsekvensen fordrar, att denna hänsyn icke åsidosättes vid bestämmandet av dagen för andrakammarvalen. Enligt utskottets uppfattning är det fastmer av särskild vikt, att just dessa val på grund av sin synnerliga betydelse icke utsättas till en dag, då mången medborgare av religiösa skäl kanske till och med anser sig förhindrad att gå till val, eller, därest han deltagit i valet, dock icke undgår att av religiösa skäl känna sig illa berörd därav. Hänsyn bör härvid jämväl tagas till de till minst ett tiotusental uppgående medlemmarne av valnämnderna, ävensom till alla övriga, vilka i följd av sin ställning såsom funktionärer vid de ifrågavarande valen äro tvungna att därmed taga befattning. Å andra sidan hyllar utskottet i likhet med 1912 års konstitutionsutskott den uppfattningen, att hänsynen till en stor del av valmanskåren i många fall nödvändiggör valens förrättande å arbetsfria dagar. Den intresse-motsats, som sålunda för närvarande förefinnes, synes utskottet, i vad angår de ordinarie andrakammarvalen, kunna finna en lycklig lösning genom inrättandet av arbetsfria vardagar för nämnda val. — De undantagsfall, då extra-ordinarie val förekomma, synas utskottet ej påkalla särskilda åtgärder i nu förevarande hänseende. — Konstitutionsutskottets

yttrande år 1912 torde även kunna anses peka hän emot en dylik reform.

En sådan reform skulle visserligen innebära en nyhet för vårt land. Men utskottet vill erinra därom, att arbetsfria vardagar införts i flera främmande länder — exempelvis England, där de s. k. »bankholidays» infördes år 1871 — och, såvitt utskottet har sig bekant, har erfarenheten givit vid handen, att desamma väl motsvarat sitt ändamål.

Det synes emellertid utskottet vara en viktig förutsättning för den föreslagna reformen, att densamma ej kommer att verka betungande för dem, som äro hänvisade att leva av sin dagspenning, och enligt utskottets förmenande måste en blivande lagstiftning i ämnet nödvändigtvis taga hänsyn härtill. En väg för nämnda syftes vinnande vore, att samtidigt med reformens genomförande borttaga några av de helgdagar, som firas på vardagar, genom vilken åtgärd de invändningar ur nationalekonomisk synpunkt, som möjligen kunna riktas emot reformen, skulle bortfalla. Men då här är fråga om en arbetsfri vardag endast vart tredje år och man sålunda icke torde kunna tillmäta sistnämnda synpunkt alltför stor betydelse, vore det enligt utskottets mening en ännu bättre utväg att införa tydliga föreskrifter därom, att full avlöning skall utgå även för den arbetsfria valdagen. Motionärens förslag, att valdagen skulle göras arbetsfri endast i den mån det erfordrades för valens förrättande, skulle även till en viss grad häva de national- och privatekonomiska betänkligheter, som möjligen förefinnas. Det skulle dock enligt utskottets förmenande stöta på stora praktiska svårigheter, att i det särskilda fallet avgöra, huruvida kravet på ledighet vore berättigat eller icke. Skulle exempelvis vederbörande arbetsgivares uppfattning härom vara avgörande, torde konflikter lätt kunna uppstå. Det torde även svårligen låta sig göra, att överlämna åt Konungens befallningshavande eller annan myndighet att avgöra, vilka tider på dagen arbetet skulle vara nedlagt, då de ej kunna förutsättas äga kännedom om de olika krav, som inom olika orter och hos skilda arbetsgrenar i ifrågavarande hänseende kunna finnas. Utskottet anser sig slutligen böra framhålla, att införandet av en arbetsfri valdag utan avdrag av avlöningen bäst torde låta sig förverkligas genom att bestämma en för hela landet gemensam valdag, om vars gagnelighet utskottet känner sig övertygat.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att riksdagen med anledning av herr Räfs ifrågavarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t

anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och på vad sätt må kunna införas arbetsfria vardagar för ordinarie val till riksdagens andra kammare samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill nämnda utredning må föranleda.

Stockholm den 13 juli 1914.

På konstitutionsutskottets vägnar:

NILS EDÉN.

Reservationer:

av herrar *Clason, K. J. Ekman* och *von Geijer* mot vissa delar av sista stycket av utskottets motivering;
av herrar *Bellinder, Kjellén, Stadener, von Mentzer* och *Gullberg* mot viss del av motiveringen;
av herrar *Edén, Olof Olsson, August Ljunggren, Ericsson* i Vallsta och *Lindqvist* i Stockholm, vilka yrkat avslag; samt
av herrar *Jönsson* i Slätåker och *Karlsson* i Mo.

Sammandrag

av svaren från kommunalstämмоordförändena angående beslut, som respektive socknars kommunalstämmor fattat, rörande tid för ordinarie kommunalstämmor under år 1914.

Län	Sönd.	Ej sönd.	Intet beslut	Bland.*	Ordf. bestämmer	Beslut: ej sönd. — utlyst söndag	Dag som lagen stadgar
Stockholms.....	20	36	10	6	23		
Upsala	19	17	9	8	28		
Södermanlands ..	22	19	8	1	27		
Östergötlands ...	9	72	10	5	31		
Jönköpings	5	63	11	4	28		
Kronobergs	10	29	2	7	23		
Kalmar	6	38	16	4	28		
Gottlands	2	45	3	2	19		
Blekinge	5	13	3	2	—		
Kristianstads	31	33	5	18	35		
Malmöhus	36	77	9	10	64		
Hallands	4	47	5	5	11		
Göteborgs och Bohus	2	52	8	3	10		
Älfsborgs	13	118	12	1	34		2
Skaraborgs	—	169	10	11	36		
Värmlands	28	34	5	7	22		
Örebro	9	19	4	3	12		
Västmanlands ...	13	9	13	12	17		
Kopparbergs	20	6	5	3	7		
Gäflleborgs	16	3	6	14	7	2	
Västernorrlands	22	3	12	5	12		
Jämtlands	26	3	6	6	8		
Västerbottens ...	8	4	4	1	5		
Norrbotiens	3	4	3	4	3		1
	329	913	179	142	490	2	3

= 2,058 svar av 2,376 landskommuner.

* De i denna kolumn upptagna svar avse de fall, då det beslutats, att endast en eller två av de ordinarie kommunalstämmorna skola hållas å söndag.

Stockholm den 10 juli 1914.

Rätt sammandraget enligt de insända svaren, betyga:

R. J. Ahlberg.

M. Renlund.